Cultura ecleziastică, făuritoare și păstrătoare a unității de limbă și de neam

Vasile D. ȚÂRA

La culture ecclésiastique, créatrice et conservatrice de l'unité de la langue et du peuple. L'Eglise Orthodoxe Roumaine eut un rôle capital dans le maintien de la conscience de l'origine commune et de l'unité du peuple roumain, qui vécut divisé en trois unités administratives différentes jusqu'au XXe siècle. Au XVIe siècle, quand ils faisaient les premières tentatives d'utiliser le roumain dans l'Eglise, les auteurs et les traducteurs destinèrent leurs livres ecclésiastiques à l'usage de l'ensemble des Roumains chrétiens. On retrouve la même attitude chez les plus importants auteurs ecclésiastiques des siècles suivants, parmi lesquels les métropolites Varlaam, Simion Ștefan, Dosoftei, Antim Ivireanul, dont les œuvres circulèrent dans toutes les provinces roumaines. Grâce à leurs écrits, le roumain devint une langue liturgique qui prit la place du slavon et du grec. Nous soulignons aussi la contribution décisive de tous les gens de l'Eglise, prêtres ou moines, qui transmirent les idées et la langue des textes à la masse des croyants autour ou à l'intérieur des Carpates. Ce sont eux qui multiplièrent ces textes, en les copiant ou en les faisant imprimer, et ils les distribuer dans toutes les régions.

Mots-clés : Eglise, clerc, culture, langue roumaine, unité

Despre vechimea creștinismului în spațiul carpato-danubiano-pontic, în care s-a format, a dăinuit și va dăinui mereu poporul român, mărturisesc descoperirile arheologice, documentele istorice și mai ales limba română, care păstrează din latină termeni religioși fundamentali, precum: *biserică, boteza, (a) crede, credință, creștin, cruce, (a) cununa, Dumnezeu, înger, nun, nuntă, preot, (a) priveghea, rugăciune, sînt* „sfînt" *ș.a.*

De-a lungul a două milenii, credința și Biserica i-a ținut uniți sufletește pe români, chiar dacă aceștia trăiau răsfirați într-un spațiu geografic întins, de la Nistru pînă la Tisa și din Carpații de miazănoapte pînă în sudul Peninsulei Balcanice, și s-au aflat, multă vreme, în zone administrative distincte, unde au conviețuit cu multe neamuri venite printre ei din timpul marilor migrații, dar și mai tîrziu.

În Biserică și în credință, ei au găsit alinare și mîntuire sufletească, în preot au avut întotdeauna un părinte spiritual, care i-a însoțit la durere și la bucurie, care i-a învățat cum să se poarte unii față de alții și cum să-și poarte singuri de grijă. Multe veacuri, Biserica și preotul le-au luminat mintea și sufleul cu știința de carte și cu înțelepciunea învățăturii Domnului nostru Iisus Hristos, i-au ajutat și i-au învățat să

BDD-A28340 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:10 UTC)

citească și să înțeleagă *Sfînta Scriptură*, cea mai citită și respectată carte din toate timpurile.

Condiția de creștini a românilor din chiar momentul apariției lor ca popor romanic a asigurat și continuarea culturii creștine în această zonă. Cărturari ca Teotim al Tomisului, Sfîntul Ioan Cassian, Dionisie cel Mic ș.a. s-au remarcat în lumea creștină din secolele IV-VI (v. Coman, 1979). E greu de imaginat că acest început cultural nu s-a continuat în tot Evul Mediu, de vreme ce limba și credința românilor și-au păstrat, în mod remarcabil, unitatea.

Chiar dacă vreme de multe secole limba noastră de cult a fost slavona, unitatea Bisericii Ortodoxe Române a avut un rol capital în menținerea conștiinței unității de neam a românilor și poate că așa se explică, în bună măsură, și miracolul supraviețuirii noastre ca popor latin într-un spațiu mărginit de populații alogene.

Cînd, în veacul al XVI-lea, se fac primele încercări de folosire a limbii române în Biserică, indiferent unde și cine traduce și tipărește cărțile bisericești, acestea sînt explicit destinate tuturor românilor creștini. Pentru Coresi, ca și pentru ceilalți cărturari ecleziastici din secolul al XVI-lea, dar și din cele următoare, nu există decît *rumâni* / *români*, frați întru credință și origine etnică.

Astfel, în prima sa carte, *Întrebare creștinească*, pe care o imprimă la Brașov în 1559, folosindu-se, probabil, și de *Catehismul românesc* tipărit la Sibiu în 1544, text care, însă, nu a ajuns pînă la noi, diaconul Coresi ține să precizeze: „Și scoasem sfînta *Evanghelie* și *Zeace cuvinte* și *Tatăl nostru* și *Credința apostolilor*, să înțeleagă toți oamenii cine-s rumâni creștini, cum grăiaște și Sfîntul Pavel Apostol către corinteani, 14 capete: „În sfînta besearecă, mai bine e a grăi 5 cuvinte cu înțeles, decît 10 mie de cuvinte neînțelease în limba striină" (*Catehismul,* 1982: 101).

Aceeași destinație o au și celelalte tipărituri coresiene. Dacă în epilogul *Tetraevanghelului* (1560-1561) și în *Psaltirea slavo-română* din 1577, dăruitul diacon și tipograf se adresează îndeosebi preoților și grămăticilor, ca dascăli ai neamului: „frații miei, preuților, scrisu-v-am aceaste psăltiri cu otveat de-am scos den psăltirea sârbească pre limbă rumânească să vă fie de înțelegătură și grămăticilor. Și vă rog ca, frații miei, să cetiți și bine să socotiți că veți vedea că e cu adevăr" (Coresi, 1976: 662), în epilogul *Tîlcului evangheliilor*, Coresi își recomandă cartea întregului neam românesc: „Den mila lu Dumnezeu, eu, diiacon Corese, deac-am văzut că mai toate limbile au cuvântul lu Dumnezeu în limba lor, numai noi, rumânii, n-avem, și Hristos zice (Matei, 99): „Cine ceteaște să înțeleagă", Pavel apostol încă scrie (la Korintom, 155) că: „întru besearecă mai vârtos cinci cuvinte cu înțelesul mieu să grăiesc, ca și alții să învăț, decât untunearec de cuvinte neînțelease, într-alte limbi", derept aceaia am scris cum am putut *Tetreevanghelul* și *Praxiul* rumâneaște [...] și mie tare plăcură; și am scris cu tipariul voao, fraț[lor] rumânilor, să fie pre învățătură. Și vă rog ca, frații miei, să cetiți și bine să socotiți, că veți vedea voi înșivă cum că e mărgăritariul și comoară ascunsă (Matei, 55)" (Coresi, 1998:186-187).

BDD-A28340 © 2018 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:10 UTC)

Apariţia, în 1582, a *Paliei de la Orăştie*, cea dintîi carte românească de sorginte bănățeană, reprezintă prima încercare de sinteză a posibilităţilor de transcriere în română a textului sacru. Așa se explică, în bună măsură, de ce la realizarea ei au colaborat cărturari și tipografi români din Banat, Ardeal și Muntenia[1]. Importanţa acestei *Cărţi a Cărţilor* pentru propăşirea spirituală a românilor este convingător subliniată în prefață: „aceaste cărţi creştineşti a să orândite după voia lu Domnedzeu (…), pentru întrămătura besearecee<i> sfîntă a românilor, poftind tot binel<e>, ispăsenie creştinilor români, care ispăseni<e> numai de la tine, Doamne, cearem printru si[î]ngur sfînt fiiul tău, Isus Hristos, Domnul şi ispăsitoriul nostru” (*Palia*, 2005: 15).

Spre mijlocul secolului al XVII-lea, cînd acţiunea de înlăturare a slavonei şi de înălţare treptată a românei la rangul de limbă oficială şi de cult capătă un caracter organizat şi deliberat, cei care au contribuit decisiv, prin autoritatea lor culturală şi ecleziastică, la triumful acestui fenomen esenţial pentru evoluţia limbii şi culturii noastre au fost tot reprezentanţii clerului.

Desigur, cel dintîi care trebuie pomenit este mitropolitul Varlaam al Moldovei, care publică la Iaşi, în 1643, primul text tipărit în Moldova: *Cartea românească de învăţătură*, operă capitală a exegezei religioase româneşti, destinată explicit tuturor românilor şi poate că tocmai de aceea a devenit textul cel mai cunoscut din istoria culturii noastre vechi. Din această carte s-au găsit sute de exemplare în toate provinciile româneşti (v. Dudaş, 1987: 142-157). După cum afirma Florian Dudaş, drumul parcurs de *Cazania* lui Varlaam în spaţiul românesc a fost „un moment înălţător de cultură, un fenomen istoric, o privelişte minunată asupra trăirii comunitare a românilor în Moldova, în Muntenia, în Dobrogea, în Transilvania, deopotrivă” (Dudaş, 1987: 157). Pînă în 1929, această carte de predici a fost utilizată de preoţii din toate bisericile ortodoxe române.

Conştiinţa unităţii de neam şi de credinţă a românilor este mai limpede exprimată de acelaşi cărturar în *Predoslovia* la *Cartea carea se cheamă răspunsul împotriva catihismului calvinesc*, text editat la Mănăstirea Dealu din Muntenia, în 1645: „Credincioşii pravoslovnici şi adevăraţi fii svintei ai noastre besearеci apostoleşti, iubiţi creştini şi cu noi de un neam român, pretutindeni tuturor ce se află în părţile Ardealului ce sînteţi cu noi într-o credinţă, cu dreptatea Dumnedzăului şi-a Mântuitorului Iisus Hristos” (Varlaam, 1984: 185).

Odată cu Dosoftei, ideea unităţii şi continuităţii românilor este nu numai afirmată, ci şi demonstrată de cărturarii ecleziastici în texte mai mult sau mai puţin ample. Urmaşul lui Varlaam în scaunul de mitropolit al Moldovei, căruia îi datorăm, pe lîngă cea dintîi operă poetică de tip cult: *Psaltirea în versuri* (Uniev, 1673), şi prima încercare izbutită de naţionalizare a serviciului divin prin traducerea şi tipărirea în română a principalelor cărţi de cult: *Dumnedzăiasca*

[1] Textul a fost tradus de caransebeșenii Ștefan Herce și Efrem Zacan, lugojeanul Moise Peștișel și protopopul hunedorean Achirie, iar tipografi au fost Șerban, fiul lui Coresi, și Marien diacul.

BDD-A28340 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:10 UTC)

liturghie (Iași, 1679), *Psaltirea de-nțăles* (Iași, 1680), *Molitvănic de-nțăles* (Iași, 1681), *Octoih* (Iași, 1683) și *Parimiile preste an* (Iași, 1683), la care se adaugă cele patru volume de legende hagiografice, intitulate *Viața și petreacerea svinților* (Iași, 1682-1686) ș.a., ține să afirme explicit originea latină comună a românilor din cele trei provincii, despre care mărturisesc, în opinia sa, vestigiile podului lui Traian de la Turnu Severin:

„Neamul Ţării Moldovei de unde dă radză?
Din ţara Italiei, tot omul să creadză.
Fliah întâi, apoi Traian au adus pe-acice
Pe strămoşii acestor ţări de neam cu ferice.
Răsădit-au ţărilor hotarele toate
Pre semne ce stau în veci a se vedea poate.
El cu viţa acestui neam Ţara Rumânească
Împlut-au, Ardealul tot şi ţara Moldovenească.
Semnele stau de să văd de dânsul făcute,
Turnu Severinului să custe-n vremi multe”
(Dosoftei, 1978: 336)

Informaţia istorică, mai largă decît a înaintaşilor, dar mai ales convingerea sa că introducînd limba română în biserică face un act de cultură pentru întregul neam românesc, îl determină pe Dosoftei să-şi intituleze predoslovia la *Dumnedzăiasca liturghie* (1679), *Cuvânt depreună către toată seminţia rumânească,* unde se spune: „Luminatul întru pravoslavie şi credincios (…) Ioan Duca Voievoda, cu mila lui Dumnedzău Domn şi oblăduitori a toată Ţara Moldovei, dar, milă, pace, sănătate a toată seminţia românească, tutinderea ce se află-ntr-această limbă pravoslovnici, cu toată inema cerem de la Domnul Dumnedzău şi izbăvitoriul nostru Is. Hs. Din cât S-au îndurat Dumnedzău de ne-au dăruit mila Sa, dăruim şi noi acmu deodată acest dar limbii rumâneşti, svânta *Liturghie*, scoasă pre limbă rumânească de pre elinească, de lauda lui Dumnedzău să-nțăleagă toț carii nu-nțăleg sârbește sau elinește” (Dosoftei, 1980: 5-6).

Dacă autorul *Istoriei Ţării Rumâneşti* este mitropolitul Teodosie Veştemeanul şi nu stolnicul Constantin Cantacuzino, cum susţine, cu temei, N. A. Ursu (v. Ursu, 1982, I-II, 5,8), atunci afirmarea unităţii noastre venită din partea unui cărturar ecleziastic este şi mai limpede formulată: „rumânii înţeleg nu numai ceştia de aici, ce şi din Ardeal, cari încă şi mai neaoşi sânt, şi moldovenii şi toţi câţi şi într-altă parte se află şi au această limbă, măcar fie şi cevaşi mai osebită în nişte cuvinte den amestecătura altor limbi, cum s-au zis mai sus, iar tot unii sînt” (Cantacuzino, 1944: 70).

Conştiinţa unităţii românilor l-a determinat, fără îndoială, pe Simion Ştefan să pledeze, pentru prima dată în istoria culturii noastre, în favoarea creării unui aspect supradialectal şi cultivat al limbii române, cu un lexic unitar, la alcătuirea căruia

BDD-A28340 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:10 UTC)

principalul criteriu de selecţie trebuie să fie valoarea circulatorie a cuvintelor. Constatînd, la 1648, că „rumânii nu grăiesc în toate ţările într-un chip. Pentru aceaia cu nevoe poate să scrie cineva să înţeleagă toţi, grăind un lucru unii într-un chip, alţii într-alt chip (…), noi drept aceia ne-am silit, den cât am putut, să izvodim aşia cum să înţeleagă toţi, iar de nu vor înţelege toţi, nu-i vina noastră, ce-i de vina celuia ce-au răsfirat rumânii printr-alte ţări, de şi-au amestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăiescu toţi într-un chip" (Ştefan, 1988: 116), mitropolitul ardelean exprimă nu numai ideea unităţii de limbă şi credinţă a românilor, ci şi obligaţia cărturarilor de a menţine şi de a proteja această unitate. *Noul Testament de la Bălgrad* este atît prin întîietatea cronologică, cît şi prin claritatea şi unitatea limbii argumentul cel mai convingător în acest sens.

Cel mai important monument al culturii ecleziastice, dar şi al vechii noastre culturi scrise, este, cu siguranţă, *Biblia* tipărită la Bucureşti în 1688, în versiune românească integrală. Această operă poate fi considerată un simbol al colaborării în timp şi spaţiu a cărturarilor români la întemeierea culturii şi limbii etnice. Tradusă în cea mai mare parte de moldoveanul Nicolae Milescu Spătarul, *Biblia de la Bucureşti* cuprinde şi fragmente consistente din *Palia de la Orăştie* şi din *Noul Testament de la Bălgrad.* Colaţionarea textelor şi definitivarea traducerii aparţin muntenilor Radu şi Şerban Greceanu, supravegheaţi de eruditul stolnic Constantin Cantacuzino, iar diortositor a fost episcopul Mitrofan, colaboratorul lui Dosoftei.

Rostul uriaş al acestei scrieri în procesul de înlocuire a slavonei în Biserica Ortodoxă Română, dar mai cu seamă în clădirea unei limbi şi culturi unitare, a fost întrevăzut cu precizie de cei care au realizat-o. În acest sens, e suficient să citǎm aici doar un fragment din dedicaţia adresată lui Şerban Vodă: „ (...) vrednic de mii de laude eşti Măria Ta, care la un norod întreg dai cuvântul lui Dumnezău, ca oarecare lumină fiind până acum supt acoperământ, şi o pui în sfeaşnic să lumineaze celor den casă ai bisericii noroade: rumânilor, moldoveanilor şi ugrovlahilor" (*Biblia,* 1988: XXX).

Odată cu apariţia acestei cărţi, centrul activităţii tipografice şi de traducere a scrierilor bisericeşti se transferă, pentru un secol, în Muntenia, unde Antim Ivireanul şi episcopii Rîmnicului – Damaschin, Chesarie şi Filaret – desăvîrşesc introducerea limbii române în biserică şi fixează tiparul fundamental al limbajului liturgic românesc.

După deplina izbîndă a românei asupra slavonei la începutul secolului al XVIII-lea şi după unificarea spontană a limbii cărţilor tipărite pe la 1750, Transilvania revine în contextul cultural românesc prin marii săi cărturari de formaţie teologică: S. Micu, Gh. Şincai, P. Maior şi Ion Budai-Deleanu. Primul dintre aceştia şi-a asumat misiunea de a revizui textul *Bibliei* de la Bucureşti, pentru a-i da o înfăţişare lingvistică panromânească şi conformă cu evoluţia românei literare de pînă la 1795. De aceea, S. Micu ţine să precizeze în prefaţa ediţiei de la Blaj a *Bibliei*: „Scriptura Sfîntă (…) la anul 1688, în Bucureşti s-au tipărit, dar în foarte întunecată şi încurcată aşezare a graiului românesc, şi mult osebit de vorba cea de

BDD-A28340 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:10 UTC)

acum obicinuită şi mai ales de graiul şi de stilul cel din cărţile bisericeşti, care în toate bisericile româneşti se cetesc, şi pentru aceea pretutindeni tuturor şi de toţi iaste cunoscut şi înţăles, cât acea tălmăcire aceii *Biblii* pre multe locuri neplăcută urechilor auzitorilor iaste şi foarte cu anevoie de înţeles, ba pre alte locuri tocma fără de înţeles iaste, care lucru cu mare pagubă sufletească era neamului şi Bisericii românilor" (*Biblia,* 1795: 3).

Spre deosebire de ceilalți cărturari ecleziastici din epoca veche, învățații Școlii Ardelene, având o cultură umanistă mai variată și acces la surse documentare importante referitoare la istoria românilor, pe care le-au găsit nu numai în țară, ci, mai cu seamă, la Roma, Viena și în Ungaria, au întreprins cercetări aprofundate în acest domeniu. Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior au elaborat lucrări ample, bine documentate, privitoare la istoria românilor, în special a celor din Transilvania, Muntenia și Moldova (v. Micu, 1995; Șincai 1969; Maior 1812), în care au relevat, cu argumente, istoria comună a tuturor românilor și originea latină a limbii noastre. Chiar dacă două dintre cele trei cărți de istorie a neamului nostru au rămas, multă vreme, în manuscris, aceste scrieri ale corifeilor Școlii Ardelene au fost cunoscute și folosite de timpuriu de către istoricii care i-au urmat.

Din mărturiile consemnate mai sus rezultă că, pentru toţi cărturarii din epoca veche a culturii noastre, conştiinţa unităţii de limbă şi de neam a reprezentat o constantă esenţială, pe care au propovăduit-o fără încetare în toate mediile şi ţinuturile româneşti.

Trebuie să spunem, însă, că o contribuţie esenţială în această privinţă au avut toţi slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, îndeosebi călugării şi preoţii, care au transmis aceste idei expuse în cărţile religioase la românii de pretutindeni, citindu-le sau rostindu-le în biserică şi în afara ei, ducînd aceste scrieri de o parte şi de alta a Carpaţilor, copiindu-le sau tipărindu-le dintr-o provincie în alta. Consecinţele fireşti ale acestei credinţe au fost:

1. păstrarea unităţii spirituale a neamului românesc;
2. întemeierea unei culturi scrise unitare;
3. biruinţa limbii române asupra slavonei;
4. crearea unei variante unitare a limbii culte româneşti încă din veacul al XVIII-lea, al cărui model l-au avut în vedere cărturarii şi scriitorii din secolul al XIX-lea, atunci cînd au întemeiat româna literară modernă, unică şi unitară.

De pe la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd intelectualii paşoptişti au pus temeiurile culturii româneşti laice, după model latino-romanic occidental, şi au iniţiat procesul de unificare a Principatelor Române, ierarhii, chiar dacă nu toţi, şi cărturarii ecleziastici din cele două ţări au susţinut acest ideal.

Viaţa politică românească de tip laic s-a înfiripat abia spre sfîrşitul secolului al XIX-lea, cînd au început să apară primele partide politice, în care se regăseau elitele intelectuale româneşti şi mai ales orăşenii cu dare de mînă, de aceea rolul preoţilor şi al învăţătorilor în propovăduirea şi susţinerea ideii unirii în lumea oamenilor de la ţară, pe atunci covîrşitor majoritară în toate provinciile româneşti, a

BDD-A28340 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:10 UTC)

avut un rol decisiv în izbînda celui mai înalt ideal istoric al poporului nostru: unirea tuturor românilor într-un singur stat. În Ardeal, mai mult decît în Principate, preoții și ierarhii ortodocși și greco-catolici au avut o remarcabilă contribuție la unirea Transilvaniei cu România. E suficient sa menționăm că, la 1 Decembrie 1918, cel care a citit *Declarația de Unire* în fața Adunării Naționale de la Alba Iulia a fost episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, alături de care se afla episcopul ortodox Miron Cristea, neobositul și eficientul mesager al românilor ardeleni, dornici de unire, la autoritățile românești din Principate, cel care a devenit apoi primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Bibliografie

Biblia. 1795. *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură* (…), Blaj

Biblia. 1988. *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură* (...), București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române; (v. și *Biblia.1688*, 1. *Genesis*, Iaşi: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", p. 147)

Cantacuzino. Constantin Stolnicul. 1944. *Istoria Ţării Româneşti*, ediţie îngrijită şi comentată de N. Cartojan şi Dan Simonesu, Craiova: Scrisul Românesc

Coman, Ioan G. 1979. *Scriitori bisericeşti din epoca străromână*, Bucureşti

Catehismul. 1982. *Catehismul lui Coresi*. Text stabilit, studiu filologic, studiu lingvistic şi indice de Alexandra Roman Moraru, în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti: Editura Academiei, p. 19-127

Coresi. 1976. *Psaltirea slavo-română*, 1577, în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589. Text stabilit, *Introducere* şi *Indice* de Stela Toma, Bucureşti: Editura Academiei

Coresi. 1998. *Tâlcul evangheliilor* și *Molitvenic rumânesc*. Ediție critică de Vladimir Drimba. Cu un studiu introductiv de Ion Gheție, București: Editura Academiei Române

Dosoftei. 1974. *Psaltirea în versuri*, 1673. Ediție critică de N. A. Ursu. Cu un cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul Iustin Moisescu, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași

Dosoftei. 1978. *Opere*, 1, Versuri, Bucureşti: Editura Minerva

Dosoftei. 1980. *Dumnedzăiasca liturghie (1679)*, Ediţie critică de N. A. Ursu

Dudaş, Florian. 1987. *Vechi cărţi româneşti călătoare*, Bucureşti: Editura Sport-Turism

Maior, Petru. 1812. *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 348 pag.; (v. și Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, I-II, ed. Florea Fugariu, București: Editura Albatros, 1970-1971)

Micu, Samuil. 1995. *Istoria românilor*, ediție princeps după manuscrisul original, cu note și comentarii istorice de Ioan Chindriș, I, II, București

Palia. 2005. *Palia de la Orăștie (1582). I. Textul*. Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu și Alexandru Gafton. Volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton, Sorin Guia, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"

BDD-A28340 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:10 UTC)

Șincai, Gheorghe. 1969. *Opere.* 2. Ediție îngrijită și studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață și note de Manole Neagoe, București: Editura pentru Literatură; (prima ediție: Gheorghe Șincai, *Istoria românilor*, Iași, 1853)

Ştefan. 1988. *Noul Testament* (…), reeditat după 340 de ani din iniţiativa şi purtarea de grijă a Prea Sfinţitului Emilian, episcop al Alba Iuliei, Editura Episcopiei Ortodoxe Române

Texte. 1982. *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*. Ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon. Coordonator Ion Gheție, Bucureşti: Editura Academiei

Varlaam. 1645. *Opere. Răspuns împotriva catehismului calvinesc*, Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, Bucureşti: Editura Minerva, 1984.

Ursu, N. A. 1982. *Teodosie Veştemeanul, adevăratul autor al Istoriei Ţării Româneşti, atribuită stolnicului C. Cantacuzino*, I, în „Cronica", XVII, nr. 32, p. 5, 8; II, nr. 33, p. 5, 8

BDD-A28340 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:10 UTC)